

УГРУНТОВАНА ТЕОРІЯ ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ЯКІСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Що стосується соціологічних досліджень, українська наукова література досі виявляє дефіцит уваги до якісних методів, порівняно з кількісними дослідженнями. Незважаючи на те, що кількісні підходи мають свої переваги та функції, використання лише цих методів накладає значні обмеження у можливостях глибшого розуміння явищ та процесів, що вивчаються.

Наукова спільнота в Україні, як і українська публіка, починаючи з 60-х років минулого століття, переважно асоціювали соціологічні дослідження із кількісними методами. Проте у часи незалежності до країни почали проникати практики з інтерпретативної соціологічної парадигми, включаючи якісні підходи, які є ключовими для розуміння складних соціальних явищ. Здебільшого сферами їх застосування є маркетинг і міжнародні проєкти, тоді як у академічному середовищі якісно-орієнтовані дослідження лишаються недостатньо описаними та розкритими.

Одним із підходів до якісних досліджень, який набирає дедалі більшої популярності серед науковців з різних дисциплін в усьому світі, є угрунтована теорія. Ця методологія заснована на систематичному аналізі якісних даних із метою побудови, “угрунтуванні” на цих даних нової теорії, яка б детально описувала та пояснювала досліджуваний феномен. Метою даної роботи є ознайомлення української аудиторії із даною методологією.

Угрунтована теорія як наукова методологія виникла великою мірою на основі соціологічної парадигми символічного інтеракціонізму. Вона розглядає людську діяльність через призму ставлення до об'єктів, які утворюються й змінюються через соціальну взаємодію.

Початково методологія представлена у роботі "Відкриваючи угрунтовану теорію: стратегії якісного дослідження" за авторством Барні Глейзера і Ансельма Штрауса [Glaser & Strauss, 1967]. Згодом методологія розвивалась, і розділилась на різні підходи: “систематичний” – Штрауса, у співавторстві з Джульєт Корбін [Strauss & Corbin, 1990], і “класичний” – Глейзера [Glaser, 1998]. Учениця двох авторів Кеті Шармаз пізніше презентувала ще один, власний підхід – Конструктивістську угрунтовану теорію, яка також здобула широке визнання [Charmaz, 2000].

Суть кожного з підходів полягає у специфічних акцентах авторів на певних принципах, послідовне застосування яких дозволяє досліднику називати свою роботу виконаною у цій методології. Опис усіх підходів та визначення відмінностей між ними є окремим напрямом дискусій у середовищі науковців, які практикують уґрунтовану теорію. У контексті ж даної роботи варто визначити ті принципи, щодо яких існує широка згода. Далі їх наведено у модифікованому вигляді, з дещо більш розширеним поясненням:

1. “Етапи збору даних та їх аналізу проводяться одночасно, повертаючись від однієї діяльності до іншої як ітеративний процес.
2. Відбувається аналіз скоріше дій суб’єктів та процесів, ніж тем і структур, зображених у даних.
3. Використання методів постійного порівняння, зіставлення даних, із метою об’єднання даних за принципом схожості або змістовного зв’язку.
4. На основі даних виділяються категорії, або концепти, які розширюються і збагачуються у ході аналізу.
5. Виділення категорій за допомоги систематичного аналізу даних є індуктивним процесом, тобто таким, що об’єднує дані у дедалі ширші категорії.
6. Акцент на конструюванні нової теорії замість опису або застосування наявних.
7. Використання теоретичної вибірки, тобто пошуку джерел інформації, виходячи з потреб насичення категорій на конкретному етапі досліджень.
8. Пошук варіацій досліджуваних категорій або процесів.
9. Пріоритезація виділення категорій вище, ніж досягнення специфічних емпіричних тем.” [Charmaz, 2014: с. 15]

Отже, відмінності у підходах авторів є великою мірою результатом формування відмінних бачень використання, або досягнення відповідності дослідження цим принципам. Науковці з різних дисциплін, які вирішують використати методологію уґрунтованої теорії, часто декларують відповідність своїх методів одному з трьох підходів.

Втім, у 2021 році оглядачі Л. М. Стау і С. Лі проаналізували 210 робіт із використанням методології уґрунтованої теорії, написаних протягом попередніх 18 років, і опублікованих у журналах, присвячених проблемам освіти. У результаті дослідження було виявлено, що у 154 випадках уґрунтована теорія використовувалась тільки як підхід до аналізу якісних даних, і лише у 62 роботах пропонувалася до розгляду теорія, відкрита у процесі дослідження. Значна частина робіт також використовує змішаний підхід, не вказуючи на чітке дотримання одного з наявних, або загалом використовує лише деякі

елементи та принципи ґрунтованої теорії. Тому, разом із популярністю методології, зростають і вимоги до більш повного та якісного її використання. [Stough & Lee, 2021]

Отже, ґрунтована теорія як методологія якісного дослідження являє собою набір принципів, які дозволяють відкрити нову теорію у ході ітеративного процесу індуктивного порівняльного аналізу якісних даних, спрямованого на виділення та розвиток змістовних категорій, які описують дії та процеси, пов'язані з досліджуваним феноменом. Ця методологія має широкі можливості застосування у різних наукових дисциплінах щодо різних змістовних сфер, будучи гнучкою у використанні. Втім, високими є і вимоги до якості імплементації принципів. Допомогти у цьому можуть підходи Штрауса, Глейзера, або Шармаз – основних авторів методології.

У даній роботі наведено загальний опис ґрунтованої теорії. Більше деталей буде розкрито у майбутній статті автора на цю тему.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Glaser, B., & Strauss, A. The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research / Glaser, B., & Strauss, A. // Mill Valley, CA. – Sociology Press. – 1967. – 272 p.
2. Strauss, A., & Corbin, J. M. Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques. / Strauss, A., & Corbin, J. M. // Sage Publications, Inc. – 1990. – 254 p.
3. Glaser, B. Doing Grounded Theory: Issues and Discussions. / Glaser, B. // Mill Valley, CA. – Sociology Press. – 1998. – 254 p.
4. Charmaz, K. Grounded theory: Objectivist and constructivist methods. / N. K. Denzin and Y. Lincoln. // Handbook of Qualitative Research. – Thousand Oaks, CA. – Sage Publications, Inc. – 2000. – p. 509-535.
5. Charmaz, K. Constructing Grounded Theory. / Charmaz, K. // Los Angeles: Sage. – 2014. – 416 p.
6. Stough, L. M., & Lee, S. Grounded Theory Approaches Used in Educational Research Journals. / Stough, L. M., Lee, S. // International Journal of Qualitative Methods. – 2021. – № 20. – p. 1–13.